

94. Держархів Житомирської обл. Ф. П. 96. Оп. 1. Спр. 507. Арк. 19.
 95. Держархів Чернігівської обл. Ф. Р. 608. Оп. 1. Спр. 125. Арк. 89.
 96. Херсонський державний університет... С. 37.
 97. Держархів Запорізької обл. Ф. Р. 959. Оп. 1. Спр. 149. Арк. Ззв.
 98. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 415. Арк. 47.
 99. Держархів м. Києва. Ф. Р. 920. Оп. 11. Спр. 18. Арк. 65.
 100. Островий В.М. Навчальний процес у Кам'янець-Подільському інституті народної освіти у 1923-1928 рр. // *Освіта, наука і культура на Поділлі*: зб. наук. пр. / [редкол.: П.Т. Тронько (гол.), О.М. Завальнюк (відп. ред.), А.В. Баженов та ін.]. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. Т. 13. С. 166.

В статтє рассматривается организация для студентов педагогических учебных заведений общеобразовательных и учебных экскурсий. Отмечается, что при их планировании особое внимание обращалось на необходимость связать практический экскурсионный материал с полученными теоретическими знаниями. Большинство проведенных экскурсий имели местный характер. Автор считает, что это связано с тем, что для организации экскурсий за пределы региона необходимы были значительные средства, которых у государства не хватало.

Ключевые слова: *екскурсія, студенти, інститут, маршрут, музеї.*

Отримано: 10.11.2017

УДК 378.147:378.6:63(477)«192»

Вадим Покалюк
 (м. Кам'янець-Подільський)

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА РОБОТА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ВИШІВ УСРР (20-ті рр. ХХ ст.)

У статті йдеться про навчально-методичну роботу сільськогосподарських навчальних закладах радянської України, відповідальність за проведення якої лежала, насамперед, на факультетських і циклових комісіях. Автор характеризує методи навчання студентів. Зазначається, що на початку десятиліття в основу навчального процесу були покладені лекційні заняття. З середини десятиліття лекційний метод поступово почав витісняти бригадно-лабораторний комплексний метод, який, на думку автора, послаблював індивідуальну відповідальність студентів за свою навчальну роботу, культивував знеособку, що неминуче призводило до поверхневого вивчення програмного матеріалу і систематичної академзаборованості. Розповідається про написання та друк підручників і навчальних посібників, конспектів лекцій викладачів.

Ключові слова: *інститут, технікум, комісія, метод, підручник.*

Значну увагу у сільськогосподарських навчальних закладах приділяли навчально-методичній роботі. Теоретичне і виробниче навчання регулювали предметні (циклові) комісії, діяльність яких координували факультетські комісії.

Навчально-виховною роботою вишів керували педагогічні ради, до складу яких входили всі викладачі, по одному представнику від навчально-допоміжного і технічного персоналу, профспілки, відділу освіти, студентів¹. На факультетах регулюючим і контролюючим органом були факультетські ради, що складалися з голів і секретарів предметних комісій, завідувача навчальною частиною, по одному представнику від викладачів і студентів². Вони планували і погоджували роботу циклових комісій, затверджували теми кваліфікаційних робіт, заслуховували звіти циклових комісій і взагалі розглядали всі поточні питання, що виходили за межі компетенції циклових комісій³. Члени факультетських комісій збиралися на свої засідання. Наприклад, комісія факультету сільського господарства Харківського сільськогосподарського інституту (СГІ) у 1924-1925 н.р. розглянула на 19 зібраннях 94 питання, у т.ч. 37 навчально-адміністративних, 22 методологічних; інженерно-агрономічного – відповідно 11, 64, 26 і 18; лісового – 29, 150, 85 і 40⁴; ветеринарного факультету Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту – 18, 39, 12 і 12; зоотехнічного – 11, 53, 22 і 29⁵. У Кам'янець-Подільському СГІ у 1926-1927 н.р. відбулося 28 засідань циклових комісій⁶, у Київському – в 1927-1928 н.р. – 23⁷. У Волинському сільськогосподарському технікуму (СТТ) у 1923-1924 н.р. було проведено 14 засідань, на яких розглянули 52 питання, у т.ч. 24 навчально-адміністративних, 13 методологічних⁸, у січні-квітні 1925 р. – відповідно 9, 29, 19 і 10⁹.

Навчальною роботою опікувалися також контрольно-навчальні комісії¹⁰. При виконавчому бюро пролетарського студентства функціонували академічні (навчальні) комісії, котрі координували і спрямовували роботу студентських представників у різних комісіях, що регулювали навчальну роботу вищу¹¹. Циклові комісії затверджували робочі плани і програми, методи викладання кожної дисципліни, обговорювали питання щодо методів обліку перевірки знань, ініціювали зміни до навчальних планів, заслуховували звіти викладачів щодо виконання навчального плану з доручених їм дисциплінах, методика їх роботи тощо¹². Як і факультетські, циклові комісії також збиралися на свої засідання. Так, в Одеському СГІ у 1924-1925 н.р. комісія рослинництва, яка складалася з 14 викладачів, 8 лаборантів, 14 студентів, засідала 43 рази і розглянула 137 питань, у т.ч. 31 організаційне, 74 методичних, 32 поточних; тваринництва – відповідно 7, 4, 6; 35, 77, 4, 35, 38; фізико-хімічна – 7, 6, 8; 36, 84, 22, 27, 35; економічних – 11, 5, 9; 33, 121, 52, 36, 33¹³. До 1926-1927 н.р. комісії повністю змінили свої назви. Зокрема, працювала клінічна комісія, що складалася з 5 професорів, 5 асистентів і викладачів, 7 студентів і провела 22 засідання; природничо-історична –

відповідно 7, 10, 8, 16; санітарно-бактеріологічна – 1, 5, 5, 12. Зоотехнічну комісію складали 3 професори, 1 викладач, 5 студентів, соціально-економічну – 4 викладачі і 3 студенти¹⁴. Кам'янець-Подільському СГ у 1924-1925 н.р. природничо-біологічна комісія збиралася на свої засідання 5 разів, на яких розглянула 25 питань, агрономічно-технічна – відповідно 5 і 15, агрономічно-економічна – 5 і 14¹⁵. Такі ж комісії працювали у вищі і в 1926-1927 н.р.¹⁶.

У Київському ветеринарно-зоотехнічному інституті у 1924-1925 н.р. на ветеринарному факультеті діяли ветеринарно-зоотехнічна і ветеринарно-клінічна комісії; зоотехнічному – хліборобства, загальної зоотехнії, організаційно-економічна, практично-виробнича, часткової зоотехнії. Спільними для обох факультетів були фізико-хімічна, соціально-економічна біологічна комісії. Загалом циклові комісії розглянули 183 питання¹⁷. У Київському СГ у 1926-1927 н.р. на факультеті організації сільського господарства функціонували соціально-економічна, організаційно-економічна, агротехнічна, зоотехнічна; на лісоінженерному – лісоінженерних і лісотехнічних дисциплін¹⁸; у Харківському СГ – у 1924-1925 н.р. – на сільськогосподарському факультеті – фітотехнічна, загальнотехнічна, економіко-організаційна, зоотехнічна; лісовому – загальнотехнічна, лісотехнічна, економіко-організаційна; інженерно-агрономічному – загальнотехнічна, спеціально-технічна, меліоративна, загально-сільськогосподарська, організаційно-економічна¹⁹; у Харківському геодизично-землеустрійному інституті – у 1927-1928 н.р. – на геодизичному факультеті – агрономо-геодизична, топографо-геодизична, соціально-економічна; землеустрійному – землеустрійно-технічна, економічна, землеустрійно-правова; агрономічному – економічна, правова, технічно-допоміжних дисциплін²⁰.

Діяльність циклових комісій у СГТ покажемо у *таблиці 1*.

Різноманітними були методи навчання. У перші роки десятиліття викладання велося переважно лекційним методом. Також з багатьох предметів проводилися практичні заняття. В одному із документів НКО УСРР за 1923 р. під назвою «Методологічна робота с/г навчальних закладів» зазначалося, що «навчання повинно проводитися лекційним методом. Лекція мусить йти, пояснюючи аудиторії ті питання, які не зрозумілі або вимагають пояснення та наведення прикладів. Але лекція не може дати кожному студенту продумувати широкі окремі питання. Через це для вишів організуються семінари і гуртки ... по основним предметам»³⁷. За таким принципом організувалося навчання, наприклад, в Уманському³⁸ і Херсонському СГТ³⁹, Харківському зоотехнічному технікумі, де у 1923 р. лекційну систему наполовину замінили семінарськими заняттями і бесідами⁴⁰.

Таблиця 1

Дані про роботу циклових комісій у деяких технікумах сільськогосподарського профілю у 20-ті рр. ХХ ст.

Назва навчального закладу/навчальний рік/циклова комісія	Кількість засідань	Кількість розглянутих питань	Кількість членів			
			викладачів	% відвідування засідань	студентів	% відвідування засідань
Ерастівський СГТ 1924-1925 н.р.						
- загально-технічних наук	*	*	7	87,3%	4	82,6%
- агрономічних наук	*	*	10	83,8%	5	88,1%
- соціально-економічних наук ²¹	*	*	4	85,6%	2	84,3%
1927-1928 н.р.						
- загально-технічних дисциплін	*	*	*	*	*	*
- дисципліни фахового циклу	*	*	*	*	*	*
- соціального та організаційно-економічного циклу	*	*	*	*	*	*
- виробничого навчання і агрономічно-культурної роботи ²²	*	*	*	*	*	*
Красноградський СГТ 1924-1925 н.р.						
- скотарства	*		*	*	2	*
- біологічних наук	*		*	*	2	*
- економічних наук	*	35	*	*	2	*
- рослинництва	*		*	*	2	*
- фізико-математичних наук ²³	*		*	*	2	*
1927-1928 н.р.						
- рільнича	15	*	*		*	
- соціально-економічна	12	*	*	90%	*	100%
- фізико-математично-хімічна ²⁴	11	*	*		*	
Майнівський СГТ 1924-1925 н.р.						
- агрономічна	*	*	7	*	3	*
- природничо-історична ²⁵	*	*	2	*	2	*
1927-1928 н.р.						
- соціально-економічна	6	16	*	*	*	*
- загально-технічна	6	26	*	*	*	*
- фахова ²⁶	14	53	*	*	*	*
Новополтавський єврейський СГТ 1925-1926 н.р.						
- фізико-хімічна	8	*	2	*	2	*
- ботанічно-рільнича	10	*	2	*	2	*
- скотарсько-зоологічна	8	*	2	*	2	*
- математична	12	*	2	*	2	*
- соціально-супільствознавча ²⁷	6	*	1	*	2	*
Херсонський СГТ 1924-1925 н.р.						
- рільнича	13	57	*	78%	*	62%
- зоотехнічна ²⁸						
1927-1928 н.р.						
- загальна	*	*	*	*	*	*
- рільнича	*	*	*	*	*	*
- зоотехнічна ²⁹	*	*	*	*	*	*

Чернігівський СГТ 1924-1925 н.р.						
- математичних дисциплін	3	*	*	*	*	*
- допоміжних дисциплін	4	*	*	*	*	*
- спеціальних дисциплін	7	*	*	*	*	*
- соціальних дисциплін і мовознавства ³⁰	2	*	*	*	*	*
Дніпропетровський землеустрійний технікум 1927-1928 н.р.						
- землеустрійна	*	*	*	*	*	*
- фізико-математична	*	*	*	*	*	*
- суспільствознавча ³¹	*	*	*	*	*	*
Житомирський землеустрійний технікум 1923-1924 н.р.						
- геодезично-землеустрійна	*	*	*	*	*	*
- агрономічно-землеустрійна	*	*	*	*	*	*
- соціально-економічна ³²	*	*	*	*	*	*
Полтавський землеустрійний технікум 1927-1928 н.р.						
- геодезична	*	*	*	*	*	*
- землеустрійна ³³	*	*	*	*	*	*
Маслівський сортівничо-насіньовий технікум 1925-1926 н.р.						
- соціально-економічна	4	*	3	100	2	80
- природнича	11	*	3	96	2	92
- загальноагрономічна	14	*	4	94	2	96
- цільової установки ³⁴	10	*	5	98	2	94
1926-1927 н.р.						
- соціально-економічна	2	*	*	*	*	*
- природнича	5	*	*	*	*	*
- загальноагрономічна	4	*	*	*	*	*
- цільової установки ³⁵	6	*	*	*	*	*
1927-1928 н.р.						
- соціально-економічних та загально-технічних дисциплін	14	*	*	*	*	*
- фахових дисциплін ³⁶	16	*	*	*	*	*

З 1924-1925 н.р. поряд з лекційним почали використовувати активні методи навчання (лекційно-реферативний, лабораторний, дальтон-план)⁴¹. Їх впровадження викликало неабияку дискусію. Наприклад, 4 грудня 1924 р. на загальних зборах циклових комісій Київського СГІ професори С. Колкунов і С. Веселовський висловилися за залишення старої лекційної системи. Водночас, більшість виступаючих були прихильниками семінарського методу. Зокрема, директор Гайдаренко зазначав: «Кожен професор мусить переглянути свій метод. Для тих студентів, що працювали, семінарським методом знання

не зменшуються, для тих, хто не працював – навпаки. Семінар є активність всієї аудиторії». Учасники зібрання ухвалили «визнати переваги за семінарським методом всупереч лекційному». Доведення поважних професорів про нестачу коштів для оплати праці викладачів, подрібнення груп, до уваги не брали⁴². Подібне мало місце також у Харківському СГТ⁴³, Київському інженерно-меліоративному технікумі⁴⁴.

До популяризації нового методу підключали пресу, наприклад, у стінгазеті Харківського ветеринарного інституту в замітці «На новому ґрунті» зазначалося, що «лекції так швидко мчать, наче кур'єрський потяг. А як студенти прохають «полегше», так їм відповідають, що курс великий, а часу мало»⁴⁵. З Єрастівського СГТ повідомляли, що позитивом цього методу було те, що він змушував студентів регулярно працювати, а викладачі мали змогу частіше перевіряти знання молоді. Водночас, у студентів помічалася тенденція до «зубрьожки», бракувало свідомого логічного мислення⁴⁶. У Херсонському СГТ бідкалися, що не було достатньо літератури, підручників. Більшість викладачів були знайомі з ними лише частково⁴⁷. Учасники II всеукраїнської наради ректорів СГТ і керуючих СГТ вказували на такі недоліки бригадно-лабораторного методу: «а) перевантаження студентів; б) обмежений вибір методів навчання і часта не пристосованість їх до обладнання школи ...»⁴⁸.

За бригадно-лабораторною системою навчання типовою формою була групова (гурткова) робота. Студентів залежно від обладнання кабінетів та лабораторій ділили на групи від 15 до 30 осіб. Більшу частину часу вони проводили самостійно. Викладач оголошував тему, давав необхідні пояснення у формі короткої бесіди, що інколи переходила у лекцію-бесіду, визначав план роботи, ділив широку тему на підтеми, рекомендував літературу та призначав день консультації. Загалом, на лекції виділялося не більше 50%, а на практичні роботи не менше 50%⁴⁹. Наприклад, у Красноградському СГТ у 1927-1928 н.р. у першому триместрі лекції охопили 47% навчального часу, семінари – 30%, практичні вправи – 23%, у другому – відповідно 41%, 36% і 23%. У третьому (трудовому) триместрі семінарів було 32%, практичних занять – 68%⁵⁰.

Студенти, виконуючи поставлені індивідуальні завдання, конспектували матеріал, виконували малюнки, складали схеми та діаграми, готували практичні завдання і т.д. Методи роботи були різноманітними – спостереження, екскурсії, письмові роботи, доповіді, індивідуальні бесіди, практичні роботи в полі, городі, саду, написання рефератів тощо. Робота проводилася переважно колективно з розподілом завдань між членами ланки⁵¹. Правильність виконання завдань перевіря-

ли викладачі і у разі потреби надавали допомогу. Після опрацювання навчального матеріалу відбувалася конференція, де оприлюднювали результати роботи бригади у формі доповіді делегованого нею студента. На основі цих виступів ставилася оцінка усій бригаді⁵². За таким принципом організувалося навчання, наприклад, у Київському ветеринарно-зоотехнічному⁵³, Харківських ветеринарному⁵⁴ і геодезично-землеустрійному інститутах⁵⁵, Херсонському СГТ⁵⁶.

Суттєвим і головним недоліком дальтон-плану була матеріальна незабезпеченість навчального процесу. Головний інспектор сільськогосподарської освіти Укрголопрофосвіти Т. Петришин бідкався, що нестача відповідної літератури, не обладнання лабораторій і допоміжних закладів перешкоджає переходу на активні методи навчання⁵⁷. Подібне мало місце у Кам'янець-Подільському⁵⁸ і Київському СГТ⁵⁹, Сутиському⁶⁰ і Чернігівському СГТ⁶¹. З Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту звертали увагу на малоефективність семінарів і ратували за збільшення наочності⁶².

Періодично відбувалися методичні зібрання, диспути. Наприклад, 20 січня 1928 р. у Херсонському СГТ організували диспут на тему «Підвищення продукції вузів», який зібрав 250 осіб. Розглянули 9 питань, які стосувалися практики, методів викладання, бібліотеки, позанавчальної роботи, матеріального забезпечення студентів, екскурсій як «засобів підвищення продукції вузу»⁶³. Викладачі цього ж вишу намагалися підвищити культурний та інтелектуальний рівень навчально-допоміжного та технічного персоналу технікуму. Наприклад, у січні 1923 р. вони прочитали для них лекції на теми: «Світ по уявленню стародавніх та сучасних народів», «Утворення Землі», «Початок життя на Землі»⁶⁴.

Одним із напрямів методичної роботи вишів був друк підручників і навчальних посібників, конспектів лекцій викладачів, які досить часто видавалися у самих навчальних закладах. Серед них видання В. Колкунова «Загальне хліборобство»⁶⁵, О. Іванова «Конспект сортознавства хлібних колосковців»⁶⁶, Іловайського «Статика будівництва» і «Графічна статика», Михайловського «Варіаційна статистика», Соколовського «Ґрунти», Тумановського «Організація сільського господарства»⁶⁷ (всі – Київський СГТ); А. Бориневича «Основні положення сільськогосподарської статистики», П. Гончарова «Конспект з аналітичної хімії», П. Дегтярьова «Хімічний сільськогосподарський аналіз»⁶⁸ (Одеський СГТ); І. Олійника «Основи ґрунтознавства», «Загальне хліборобство», О. Полонського «Неорганічна хімія», В. Храневича «Лугівництво», «Загальне скотарство»⁶⁹, Н. Гаморака «Морфологія і анатомія рослин», О. Мельника «Загальна зоотехнія», «Молочарство»,

М. Пахаря «Лісівництво», М. Баєра «Геодезія»⁷⁰, «Математика», М. Степовського «Сільськогосподарська методологія», О. Ретаніва «Фізика»⁷¹ (Кам'янець-Подільський СГП); О. Федосова «Методи хімічного дослідження молока», М. Мальцева «Ковка коней і копитні хвороби», О. Преображенського «Підручник рецептури», О. Петрова «Основи м'ясознавства»⁷² (Харківський ветеринарний інститут); Б. Остащенко-Кудрявцева «Картографія», «Інструментознавство», «Сферична астрономія», І. Романенка «Економіка землеустрою»⁷³ (Харківський геодезично-землеустрійний інститут), В. Пославського «Метеорологія»⁷⁴, С. Чемолосова «Аналітична геометрія»⁷⁵ (Білоцерківський СГТ), В. Кукіля «Конспект лекцій по дослідній справі, селекції та насінництва», С. Гуменюка «Схема організаційних планів та виробничих планів в колективних господарствах», Ю. Кримівського «Техніка проведення хімічного аналізу»⁷⁶ (Красноградський СГТ), С. Усиченка «Годівля молочної худоби»⁷⁷ (Херсонський СГТ), М. Рудика «Історія межування», Є. Капленка «Труби геодезичних інструментів», «Теорія помилок», П. Дереба «Випрямлення границь»⁷⁸ (Чернігівський СГТ); Ю. Сухоменка «Гідравліка», Сташевського «Економіка землекористування», Маркевича «Землепорядний процес»⁷⁹ (Київський меліоративно-землеустрійний технікум); Д. Ларіонова «Курс насіннезнавства», П. Марченка «Курс сільськогосподарського рахівництва»⁸⁰ (Маслівський сортівничо-насіннєвий технікум) та багато інших.

Таким чином, у 1920-ті рр. значну увагу в сільськогосподарських навчальних закладах приділяли навчально-методичній роботі, відповідальність за проведення якої лягала, насамперед, на факультетські і циклові комісії. Різноманітними були методи навчання студентів. На початку десятиліття в основу навчального процесу були покладені лекційні заняття. З середини десятиліття лекційний метод поступово почав витіснятися бригадно-лабораторним комплексним методом. За цією системою навчання типовою формою була групова (гурткова) робота, відповідно до якої більшу частину роботи студенти проводили самостійно. Така форма ослаблювала індивідуальну відповідальність студентів за свою навчальну роботу, культивувала знеосібку, що неминуче призводило до поверхневого вивчення програмного матеріалу і систематичної академзаборгованості. Важливим напрямом методичної роботи вишів було написання та друк підручників і навчальних посібників, конспектів лекцій викладачів.

Примітки:

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України). Ф. 166. Оп. 2. Спр. 1435. Арк. 421; Оп. 5. Спр. 550. Арк. 8.

2. Там само. Оп. 5. Спр. 541. Арк. 31.
3. Огляд навчальної роботи агрофаку // *Записки сільського-господарчого інституту в Кам'янці на Поділлі*. Кам'янець на Поділля, 1928. Т. 5. С. 335.
4. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 300. Арк. 180.
5. Там само. Спр. 280. Арк. 42 зв.-43.
6. Там само. Спр. 300. Арк. 130 зв.
7. Там само. Оп. 8. Спр. 124. Арк. 531.
8. Там само. Оп. 5. Спр. 549. Арк. 97.
9. Там само. Арк. 107 зв.
10. Там само. Спр. 551. Арк. 158.
11. Михайлик М. Життя Красноградського с.-г. технікуму // *Студент революції*. Харків, 1926. № 3. С. 24.
12. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 551. Арк. 157; Заблуда Г. В Ерастівському с.-господарському технікумі // *Студент революції*. 1927. № 4. С. 65; Огляд навчальної роботи Агрофаку. С. 334.
13. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 300. Арк. 27.
14. Там само. Спр. 280. Арк. 219.
15. Там само. Спр. 300. Арк. 78.
16. Там само. Арк. 130-130 зв.
17. Там само. Спр. 280. Арк. 67, 70.
18. Шоголів І. Київський Сільсько-Господарський Інститут // *Записки Київського сільсько-господарського інституту*. Київ: вид-во Київ. сільс.-госп. ін-ту, 1927. Т. III. С. 22-23.
19. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 300. Арк. 192.
20. Там само. Оп. 8. Спр. 124. Арк. 338.
21. Там само. Оп. 6. Спр. 192. Арк. 315.
22. Там само. Оп. 8. Спр. 124. Арк. 211.
23. Там само. Оп. 5. Спр. 282. Арк. 180; Спр. 553. Арк. 180.
24. Там само. Спр. 300. Арк. 164 зв.
25. Там само. Спр. 541. Арк. 475.
26. Там само. Оп. 8. Спр. 124. Арк. 172.
27. Там само. Оп. 6. Спр. 192. Арк. 347-347 зв.
28. Там само. Оп. 5. Спр. 300. Арк. 261 зв.-262, 274.
29. Там само. Оп. 8. Спр. 124. Арк. 307.
30. Там само. Оп. 5. Спр. 1188. Арк. 31.
31. Там само. Оп. 8. Спр. 124. Арк. 275.
32. Там само. Оп. 5. Спр. 551. Арк. 10.
33. Там само. Оп. 8. Спр. 124. Арк. 290.
34. Там само. Оп. 6. Спр. 192. Арк. 228 зв.
35. Там само. Оп. 5. Спр. 300. Арк. 151.
36. Там само. Оп. 8. Спр. 124. Арк. 86.
37. Там само. Оп. 3. Спр. 634. Арк. 46.
38. Там само. Арк. 33.
39. Там само. Спр. 206. Арк. 87.
40. Пшенишний П. З нашого життя (Харківський зоотехнікум) // *Студент революції*. 1924. № 7. С. 49.
41. Друга Всеукраїнська конференція с.-г. освіти: матеріали конференції / НКО УСРР. Харків: Держ. вид-во Укр., 1927. С. 26.
42. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 538. Арк. 741.

43. Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва. 1918-2006: нарис / [редкол.: М.Д. Євтушок (гол. ред.), Р.І. Киричок, Д.Г. Тихоненко та ін.; авт. кол.: Р.І. Киричок (кер.) та ін.]. Харків, 2006. С. 65.
44. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 3. Спр. 206. Арк. 33 зв.
45. За нову школу (стінгазети ВУЗів м. Харкова) // *Студент революції*. 1925. № 8. С. 40-41.
46. Заблуда Г. В Ерастівському с.-господарському технікумі. С. 65.
47. Держархів Херсонської обл. Ф. Р. 414. Оп. 1. Спр. 692. Арк. 26.
48. Друга Всеукраїнська нарада ректорів с.-г. інститутів і керуючих с.-г. технікумами: матеріяли наради (ухвалено президією Головопрофосу, 24.IV.1925 р.) / НКО УСРР, Укрголовпрофосвіта. Харків: Укрголовпрофосвіта, 1925. С. 26.
49. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 541. Арк. 783-784; Огляд навчальної роботи Агрофаку. С. 333.
50. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 300. Арк. 163 зв.
51. Щоголів І. Київський Сільсько-Господарський Інститут. С. 32; Ясницький Г.І. Розвиток народної освіти на Україні (1921-1932 рр.). Київ: вид-во Київ. ун-ту, 1965. С. 215.
52. Машкін Ан. Рік роботи за дальтон-планом // *Студент революції*. 1926. № 2. С. 15-17.
53. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 280. Арк. 74-74 зв.
54. Краснов. С новими силами (В Харьковском Ветеринарном Институте) // *Студент революції*. 1924. № 7. С. 42-43.
55. Р. Начало учебного года в Харьковском Геодезическом и Землеустроительном Институте // *Студент революції*. 1924. № 7. С. 47.
56. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 541. Арк. 616.
57. Друга Всеукраїнська нарада ректорів. С. 13.
58. Огляд навчальної роботи Агрофаку. С. 334.
59. Щоголів І. Київський Сільсько-Господарський Інститут. С. 12-13.
60. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 541. Арк. 817.
61. Там само. Спр. 1188. Арк. 35 зв.
62. Калкатін Д. Ветеринарний факультет Київського ветеринарно-зоотехнічного інституту // *Сільськогосподарська освіта*. Харків, 1929. № 2, лютий. С. 35.
63. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 8. Спр. 124. Арк. 310.
64. Держархів Херсонської обл. Ф. Р. 414. Оп. 1. Спр. 692. Арк. 119.
65. Щоголів І. Київський Сільсько-Господарський Інститут. С. 40.
66. Там само. С. 39.
67. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 8. Спр. 124. Арк. 431 зв.
68. Там само. Арк. 449 зв.
69. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 195. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 1 зв.
70. Там само. Спр. 53. Арк. 3 зв.
71. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 5. Спр. 300. Арк. 104.
72. Там само. Оп. 8. Спр. 124. Арк. 410 зв.
73. Там само. Арк. 338 зв.
74. Там само. Арк. 111.
75. Там само. Арк. 110 зв.
76. Там само. Арк. 6 зв.
77. Там само. Арк. 307 зв.

78. Там само. Арк. 260 зв.

79. Там само. Арк. 324 зв.

80. Там само. Оп. 5. Спр. 300. Арк. 155 зв.

В статье говорится об учебно-методической работе сельскохозяйственных учебных заведений советской Украины, ответственность за проведение которой лежала прежде всего на факультетских и цикловых комиссиях. Автор характеризует методы обучения студентов. Он отмечает, что в начале десятилетия в основу учебного процесса были положены лекционные занятия. С середины десятилетия лекционный метод постепенно начал вытеснять бригадно-лабораторный комплексный метод, который, по мнению автора, ослаблял индивидуальную ответственность студентов за свою учебную работу, культивировал обезличку, что неизбежно приводило к поверхностному изучению программного материала и систематической академизации. Рассказывается о написании и печати учебников и учебных пособий, конспектов лекций преподавателей.

Ключевые слова: институт, техникум, комиссия, метод, учебник.

Отримано: 15.11.2017

УДК 94:378.091:61 «19»

Валентин Пагор
(м. Кам'янець-Подільський)

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В МЕДИЧНИХ ВИШАХ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ (20-30-ті рр. ХХ ст.)

У статті йдеться про навчально-методичну роботу в медичних вишах радянської України в 1920-1930-ті рр. Звернено увагу на те, що вона була спрямована на підготовку кваліфікованого фахівця шляхом поглибленої практичної підготовки. Розглянуто напрямки підготовки медичних кадрів, проникнення ідеології марксизму-ленінізму в навчально-виховний процес. Простежено впровадження лекційної, лабораторно-семінарської форм організації навчання та використання бригадного методу. Розглянуто успіхи та невдачі їх використання.

Дослідження підготовлене на основі періодичної преси, яка видавалася в медичних навчальних закладах, матеріалах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Харківського обласного державного архіву, Державного архіву міста Києва. Використано напрацювання дослідників, які вивчали питання вищої медичної освіти та науки УСРР.

Ключові слова: медична освіта, інститути, навчальний процес, лекції, практичні заняття, практика, лікарі, кваліфікація, УСРР.

У грудні 1921 р. відбулася I Всеукраїнська конференція з медичної освіти, під час якої порушили питання організа-